

УДК 811.112.2'373.612

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2019.2\(43\).186216](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2019.2(43).186216)

СЕМАНТИКА ДІЄСЛОВА *HÖREN* 'ЧУТИ' В ДВН. ТА СВН. ТЕКСТАХ ТА ЙОГО РЕКОНСТРУКЦІЯ Тупікова Т.В.

кандидат філологічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Козак Т.Б.

кандидат філологічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

У статті розглядається динаміка розвитку семантики та форм дієслова *hören* в німецькій мові, і на цій основі реконструюється його давній стан. На основі аналізу пам'яток двн. періоду були відзначені чотири значення двн. дієслова *hören*. Першою за частотою вживання є лексема *hören* зі значенням «сприймати на слух когось або щось». Другою за частотою реалізації є словоформа *hören* в значенні «слухатися, коритися комусь або чомусь», а також вживання її як вказівної частки (спонукання до чогось). Четвертим лексико-семантичним варіантом дієслова *hören* є «здатність до слухового сприйняття». В середньовісній німецькій епоху, виходячи з аналізу текстів свн. періоду, існувало три лексико-семантичні варіанти дієслова *hören*. Першим за частотою реалізації в текстах є свн. *horen* в значенні «сприймати на слух когось або щось». Другим лексико-семантичним варіантом дієслова *hören* є «слухатися когось». І в свн. текстах словоформа *hören* реалізується в переносному значенні «пізнавати когось». Протягом свн. періоду давня форма *hören*, отримавши умлаут, поступово набула на письмі вигляд *hœren*. Порівняння семантики розглянутого дієслова в двн. та свн. текстах показало, що найбільш вживаним виступає її варіант «сприймати на слух», що, очевидно, пояснюється давністю існування цієї семи. Розвиток значення слова *hœren* свідчить про деяке абстрагування цієї лексеми в свн. період, в результаті чого з'явився смисл «пізнавати». Під час історичного розвитку мови скорочується вживаність дієслова *hören* в прямих значеннях і розширюються його лексико-семантичні варіанти в переносному значенні. Аналіз двн. та свн. текстів показав, що семантика *hören* змінюється у напрямку від конкретного вжитку до абстрактного і має таку деривацію: 'сприймати органом слуху' → 'слухати' → 'слухатись' → 'звернути увагу' → 'впізнати'. В основі мотивації зазначеного дієслова знаходиться іменник іє. *k^oes- зі значенням 'вухо', і звідси походять споріднені слова двн. *hören* та двн. *ōra*, *hōra* 'вухо'.

Ключові слова: дієслово *hören* 'чути', семантичні характеристики, розвиток семантики, давні німецькі тексти, реконструкція праформ.

СЕМАНТИКА ГЛАГОЛА *HÖREN* ,СЛЫШАТЬ' В ДВН. И СВН. ТЕКСТАХ И ЕГО РЕКОНСТРУКЦИЯ Тупікова Т.В.

кандидат филологических наук, доцент,
Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова
Козак Т.Б.

кандидат филологических наук, доцент,
Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова

В данной статье рассматривается динамика развития семантики и словоформ глагола *hören* в немецком языке, проведена лингвистическая реконструкция и выявлена первичная мотивация исследуемой лексемы. На основе анализа литературных памятников двн. периода были определены четыре значения двн. глагола *hören*. Первой по частоте употребления является словоформа *hören* в значении «воспринимать кого-либо, что-либо на слух». Второе место по частоте реализации занимает лексема *hören* в зна-

чени «слушаться, подчиняться кому-либо, чему-либо», а также употребление данной словоформы в качестве указательной частицы. И четвертым лексико-семантическим вариантом глагола *hōren* в днв. языке является «способность к слуховому восприятию». В средневерхненемецкую эпоху первым по частоте реализации в текстах является свн. *horen* в значении «воспринимать на слух кого-либо, что-либо». Вторым лексико-семантическим вариантом глагола *hōren* является «слушаться кого-либо». И, наконец, в свн. текстах словоформа *hōren* реализуется в переносном значении «узнавать кого-либо». В течении свн. периода древняя форма *hōren*, получив умлаут, постепенно приняла на письме вид *hœren*. Сравнение семантики рассмотренного глагола в днв. и свн. текстах показало, что наиболее употребительным выступает ее вариант «воспринимать на слух». Развитие значения слова *hœren* свидетельствует о некотором абстрагировании этой лексемы в свн. период, в результате чего появился смысл «узнавать». Анализ текстов днв. и свн. времени существования немецкого языка позволяет предположить, что в основе семантики глагола *hōren* с точки зрения древности существования и частоты реализации находится значение «слушать». Развитие семантики днв. *hōren* шло в направлении от конкретного употребления к абстрактному: «воспринимать органом слуха» → «слушать» → «слушаться» → «обратить внимание». Однако в основе мотивации формы *hōren* находится корень днв. *ōra*, *hōra* «ухо».

Ключевые слова: глагол *hōren* «слышать, воспринимать на слух», семантические характеристики, развитие семантики, древние немецкие тексты, реконструкция преформ.

SEMANTICS OF THE VERB HÖREN “HEAR” IN OLD HIGH GERMAN AND MIDDLE HIGH GERMAN TEXTS AND ITS RECONSTRUCTION

Tupikova T.V.

candidate of philological sciences, associate professor,
Odessa I.I. Mechnikov national university

Kozak T.B.

candidate of philological sciences, associate professor,
Odessa I.I. Mechnikov national university

*The article deals with the dynamics of the development of the semantics and forms of the verb *hören* in the German language and the ancient state of the verb is being reconstructed on this basis. Basing on the analysis of literary works of Old German period four meanings of the verb *hören* have been determined. The first place according to the frequency of use is the word form *hören* in the meaning “to perceive someone, something by ear”. The second place according to the frequency of implementation is occupied by the lexeme *hören* in the meaning of “obey, obey someone, anything”, as well as the use of this word form as a pointing particle. And the fourth lexico-semantic variant of the verb *hören* in Old German is “auditory perception.” In the Middle High German period, the first place according to frequency of implementation in texts is *hören* in the meaning “to hear someone, something.” The second lexico-semantic variant of the verb *hören* is ‘to obey someone’. And finally, in MHG texts *horen* is implemented in the figurative meaning ‘to recognize someone’. During MHG period, the ancient form of *hören*, having received the umlaut, gradually took on the form of *hœren* in writing. Comparison of the semantics of the considered verb in OHG and MHG texts showed that the most common is its option ‘to perceive by ear’. The development of the meaning of the word *hœren* indicates some abstraction of this lexeme in MHG period, as a result of which there appeared the meaning ‘recognize’. The analysis of the Old High German texts showed the change of the semantics of the verb *hören* from the concrete to the abstract usage and revealed the following derivation pattern: to perceive with the organ of hearing → to hear → to obey (to listen to) → to pay one’s attention to → to recognize. The noun **kʷes* with the meaning of “ear” forms the motivational basis of the analysed verb and the related words *hören* (Old High German) and *ōra*, *hōra* “ear” (Old High German) originate from it.*

Key words: verb *hören* ‘hear, perceive by ear’, semantic characteristics, development of semantics, Old German texts, reconstruction of preforms.

Вступ

Дослідження семантики слова, словникового складу мови, а також значення слова в динаміці належить до актуальних проблем сучасної семасіології. З кожним періодом розвитку мови пов'язані певні зміни семантики слова, історичний аналіз якої дозволяє побачити обумовленість лексичних значень системою зв'язків, що організують словниковий склад мови.

Останнім часом інтерес лінгвістів до проблем лексичної семантики в діахронічному плані помітно виріс (В.В. Левицький; В.Д. Каліущенко; В.Г. Таранець; О.Д. Огуй; Ю.Л. Мосенкіс). О.Н. Трубачов писав, що «знання еволюції значення слова небайдуже для розуміння його нинішньої природи та структури, тому судження етимології повинно цікавити, і воно так чи інакше цікавить, спеціаліста з сучасної лінгвістичної семантики» (Трубачов 1976: 148).

Одним з найважливіших предметів дослідження з прадавніх часів є дієслово, і, зокрема, дієслова слухового сприйняття. Дана група слів дуже вживана в мові. Крім того, слух, як і зір, має важливе значення для людини, і, пізнаючи світ, вона перш за все говорить про те, що чує та бачить. У сучасному літературознавстві є велика кількість праць, в яких розглядаються дані дієслова (Л.М. Васильєв 1971; Т.В. Кузнецова 1982; Н.Я. Левіна 1967), однак ці дослідження відносяться до галузі синхронії.

Метою нашої статті є аналіз семантики дієслова *hören* та її зміни в давньоверхньонімецькій (двн.) та середньовісньонімецькій (свн.) мові, а також спроба реконструювати найдавніший стан даної лексеми. Матеріалом для дослідження слугували стародавні німецькі тексти та лексикографічні джерела того часу.

Результати та обговорення

На основі аналізу пам'яток двн. періоду нами були відзначені чотири значення двн. дієслова *hören*. Першою за частотою вживання є лексема *hören* зі значенням «сприймати на слух когось або щось». Наприклад: *thit was alloro lando sconiuist, that wit hier thuruh unkas, herran thank hebbian muostun, that thu them ni hordis, thie unk thesan haram giried, that wit waldandas word farbrakun, hebankuningas* (FdL: 60) «Це була найгарніша країна, яку ми могли мати з прихильності нашого Господа, де ти не чув того, хто порадив нам це страждання, тому що ми порушили заповідь Господа, короля неба»; *bithiu so hwer so thiz gibet hluttru muatu singit, gilouban scal her, thaz inan got thane gihorie...* (FdL: 30) «Хто завжди цю молитву з чистим серцем промовляє, той має вірити, що Господь його почує...»; *<minnota>, pidiu kehorta truhtin stimma des kebetes mines. danta kineicta ora sinaz mir...* (FdL: 32) «Любов переповнила мене, тому що Господь почув поклик моєї молитви. Він прислухався до мене...»

Необхідно звернути увагу на те, що вживання словосполучення *kineicta ora* «притулив вухо» в значенні «почув» є більш давнім, ніж реалізація *hören* в тому ж значенні. Останнє становить собою єдине абстраговане поняття, яке виникло з конкретного та розщепленого виразу типу *kineicta ora*. Очевидно, що в основі зародження семантики двн. *hören* перебуває слово *ōra* «вухо».

В сучасній німецькій мові зустрічається багато виразів у прямому та переносному значенні зі словом *Ohr*, які мають значення *hören* «чути». Напри-

клад: *,er ist auf dem linken, rechten Ohr, auf beiden Ohren taubt'* (=hört auf dem linken, rechten Ohr schwer, schlecht, nicht[s]), *,ich bin ganz Ohr'*, *,das kitzelt sein Ohr'* та інші (WW: 434).

Другою за частотою реалізації є словоформа *hören* в значенні «**слухатися, коритися** комусь або чомусь». Наприклад: *Du thir zi giwurti scono furiburti, wis horsam io zi guate, ni hori themo muate* (FdL: 104) «Прояви прихильність, помірність, прислухайся до благополуччя, не слухай свавілля»; *herte was daz Georgien muot, ne hort er in es, seg ih guot, nub er al kefrumeti, das er ze geote digeti* (FdL: 132) «Міцною залишалась свідомість Георга, він не прислухався до них»; *her was so michil unti vorthsam: zi Rome wart diu werlt al gehorsam* (FdL: 610) «Він був таким могутнім та жахливим: увесь світ слухався Риму».

Як **вказівна частка** дієслово *hören* вживається в наступних контекстах: *truhtin, kehori stimma mina. orun diniu anawartontiu in stimma des kebetes mines* (FdL: 34) «Господи, почуй мій голос. Нехай твої вуха пізнають заклик моєї молитви»; *Chihori dhu, Israel, druhtin got dhin ist eino got* (FdL: 38) «Послухай ти, Ізраїлю, твій Бог є єдиним Богом».

Четвертим лексико-семантичним варіантом дієслова *hören* є «**здатність до слухового сприйняття**». Наприклад: *diu touben oren er intsloz. sunt von imo floh* (FdL: 584) «Глухим відкрив він вуха. Всі хвороби покинули їх»; *den tumben dhet er sprehten, den touben horenten...* (FdL: 132) «Нічим він наказав говорити, глухим чути...».

Узагальнюючи все розглянуте вище, необхідно відзначити найбільш частотне вживання в текстах лексеми *hören* у структурах, які становлять собою модель S + P + O. Як суб'єкт, виступає, як правило, людина або Бог, в значенні об'єкта вживається мовлення або акустичний сигнал, який видає людина. Прямий об'єкт часто реалізується давальним відмінком та прийменником, а також знахідним відмінком.

Розглянуті лексико-семантичні варіанти слова *hören* у двн. період існування німецької мови показані в табл. 1.

В середньовісній німецькій епоху, виходячи з аналізу текстів свн. періоду, існувало три лексико-семантичних варіанта дієслова *hören*.

Першим за частотою реалізації в текстах є свн. *horen* в значенні «**сприймати на слух** когось або щось». Наприклад: *dar zuo horent sorge, daz wir uns wol bewarn und vil rehte gevorn* (FdL: 778) «При цьому чуючи турботу, ми добре бережемо себе та живемо за правилами»; *daz gehortet ir e nie mer, daz helde so chuone alle ainander sluogen* (FdL: 894) «Ніколи ще ви не чули, що герої так відважно всі один з одним воювали»; *die hört man lüte hellen swenne er an dem reien spranc den wiben ez durch diu ören klanc* (Gartenaere: 16) «Було чутно, як вони голосно дзвеніли, коли він танцюючи робив стрибки; у жінок вони дзвеніли у вухах»; *Dem chunige kom ze mære, daz in sinem riche newære nehainer slahte werltlich man, der so dike wider sinen hulden hete getan...* (FdL: 868) «Король почув, що в його державі немає жодної людини, яка б так часто здійснювала злочини проти його милості...».

Наведені вище приклади свідчать, що в багатьох випадках семантика дієслова *hören* включає в себе сему «бачити». Отже, в таких контекстах словоформи зі значенням «чути» та «бачити» можуть виступати синонімічно.

Таблиця 1

Семантика дієслова **hören** «чути»
та її частота в давньовірхньонімецьких текстах

№ з/п	Семантика	Частота	
		абсолютна	відносна
1.	Сприймати на слух (когось, щось)	22	0,578
2.	Слухатися, коритися (комусь, чомусь)	10	0,263
3.	Спонування (до чогось)	4	0,105
4.	Здатність слухового сприйняття	2	0,052
Усього		38	1,000

Другим лексико-семантичним варіантом дієслова *hören* є «**слухатися** когось». Наприклад: *Daz wip chom von dem man, si schol im sin **gehorsam*** (FdL: 774) «Жінка походить від чоловіка, вона повинна слухатися його»; *da rivet d<ie sundæ>re, daz si ie wurden **ungehore*** (FdL: 826) «Тут каються грішниці, що вони колись не слухалися»; *hat min trāhtin dehainen trut, der **horet sine zungen, so wirt dir gotes hulde gewonnen*** (FdL: 1002) «Якщо у Господа є посередник, який слухає його, то він буде милостивим до тебе».

І, нарешті, в свн. текстах словоформа *hören* реалізується в переносному значенні «**пізнавати** когось». Наприклад: *da **horet sin zunge die rehten man <dunge>***... (FdL: 828) «Тут пізнає його язик справжню радість»; *noch mügt ihr **hœren gerne waz der narre und der gouch truoc ûf sîner hûben ouch*** (Gartenaere: 10) «Ще ви можете пізнати, що дурень носив на своєму очіпку»; *ob ir nû gerne **hœren woldet von dem rocke fürbaz durch iuwer liebe sagte ich daz*** (Gartenaere: 14] «Чи хочете ви пізнати про спідницю більше, я залюбки розповім про це».

Слід зазначити, що протягом свн. періоду давня форма *hören*, отримавши умлаут, поступово набула на письмі вигляд *hœren*. Лексико-семантичні варіанти даної лексеми та її частота в свн. період показані у табл. 2.

Таблиця 2

Семантика дієслова **hœren** «чути»
та її частота в середньовірхньонімецьких текстах

№ з/п	Семантика	Частота	
		абсолютна	відносна
1.	Сприймати на слух (когось, щось)	44	0,800
2.	Слухатися, коритися (комусь, чомусь)	4	0,072
3.	Пізнавати (щось, когось)	7	0,127
Разом		55	1,000

Порівняння семантики розглянутого дієслова в двн. та свн. текстах показало, що найбільш вживаним виступає її варіант «сприймати на слух»,

що, очевидно, пояснюється давністю існування цієї семи. Розвиток значення слова *hæren* свідчить про деяке абстрагування цієї лексеми в свн. період, в результаті чого з'явився смисл «пізнавати».

В двн. та свн. текстах представлені різні форми слова *hōren*, *hæren* «чути», а саме: *cherent*, *chihordon*, *chihori*, *choren*, *gachoron*, *gehoren*, *gehorsam*, *gehorte*, *gehoret*, *gihorean*, *gihoren*, *gihorie*, *gihorint*, *gihorit*, *gihorsam*, *gihorta*, *gihortin*, *gihortun*, *gichuri*, *hera*, *hor*, *hær*, *hordis*, *hordun*, *hære*, *horen*, *hæren*, *horent*, *horenten*, *horest*, *horet*, *hæret*, *hori*, *horsam*, *hort*, *hōrt*, *hært*, *horta*, *horte*, *hōrte*, *horten*, *hortih*, *kahorta*, *kehori*, *kehorta*, *nehoret*, *nehorenz*, *ungehore*.

Розмаїтість у текстах форм *hæren* викликано реалізацією різноманітних граматичних значень. Досить часто в дієслівних формах представлений префікс *gi-*, який виражав закінченість дії.

В більшості випадків у двн. та свн. мові реалізується корінь *hor-*, за винятком форм *gichuri*, *choren*, в яких представлений щілинний *ch-*. В той же час наявність в *-chur-* вузького голосного *[u]* дозволяє припустити подібну якість звуку і у фонемі */o/* в корені *hor-*. Отже, в двн. *hor-* реалізувалися закритий алофон фонемі */o/* та артикуляційно слабкий початковий *[h]*. Така якість останнього послужила причиною зникнення його в абсолютному початку лексеми двн. *ōra* «вухо», яка, як показав наш аналіз, є етимологічно спорідненою *hæren*. Як відзначається в одному з етимологічних словників, у двн. текстах зустрічається варіант з початковим *h-* в тому ж значенні «вухо», тобто *hōra* (Schützeichel: 144). До цієї форми повернемося пізніше, тут же зупинимося на лексемі двн. *hōren*.

В германських мовах засвідчені такі форми, споріднені двн. *hōren*: гот. *hausjan* 'чути', дангл. *hieran*, дісл. *heyra*, дфриз. *hēra*, *hōra*, голл. *hōrian*, швед. *hōra*, які дозволяють реконструювати нім. **hauzjan-* 'чути' (Kluge: 316; Левицький: 222; Skeat: 265). Початкове *h-*, реалізоване в усіх германських мовах, бере початок згідно з законом Грімма до іє. **k-*. Це підтверджують і етимологічно споріднені слова в багатьох мовах, зокрема: лит. *klausyti* «почути», дав.-прусс. *klausiton*, ірл. *cloor* «чую», тохар. *klyos* «чути», укр. *чутти*, рус. *чуютъ* (з псл. **čuti*, де *č* виникло з *k-* в результаті палаталізації) (Фасмер: 679; Левицький: 222).

Розглянуті словоформи в різних індоєвропейських мовах дозволили авторам словника Дуден реконструювати пракорінь у вигляді іє. **keu[s]-* «звернути увагу, помітити, слухати, бачити» (Duden: 272).

Однак наш матеріал дозволяє поставити на перше місце значення «слухати, бачити», а смисл «звернути увагу, помітити» є вторинним. В.В. Левицький реконструює подібну праформу, однак з побіжним *[s]*, тобто іє. **(s)kou-*, яка дала в германських мовах два варіанти: **hau-* та **skau-* (Левицький: 222). Різні форми та значення, реконструйовані в словниках, потребують більш глибокого аналізу як форми, так і семантики слова *hōren*. Розглядаючи споріднене гот. *hausjan*, З.Файст також робить висновок, що це слово «не має переконливої етимології» (Feist: 251).

Наведений вище аналіз двн. *hōren* дозволяє прийняти наступну деривацію його смислу: «сприймати органом слуху» → «слухати» →

«слухатися» → «звернути увагу». Отже, в основі зародження форми *hōren* необхідно допустити існування кореня двн. *ōra, hōra* «вухо». Таку спорідненість передбачав також Г.Пауль (Paul: 301). Розглянемо детальніше етимологію цього слова.

Двн. *ōra, hōra* «вухо» має в германських мовах тотожні за значенням форми: др.ісл. *eyra*, др.англ. *ēare*, др.фриз. *āre*, гот. *ausō*, англ. *ear*, швед. *ōra*, які беруть початок від герм. **auzon* (Feist: 69; Duden: 477; Skeat: 187). Споріднені форми з тим самим значенням зустрічаємо в інших іє мовах. Пор.: лат. *auris*, алб. *vesh*, лит. *ausis*, латис. *àuss*, прусс. *àsius*, ав. *uši* 'вуха; розум', перс. *hōš* 'вухо', псл. **ухо*, гр. *oūs*, які вийшли з іє. **ōus-* (Duden: 477; ЕСУМ: 441). «Яке уявлення знаходиться в основі індоєвропейської назви органу слуху, – відзначають автори Дудена, – залишається незрозумілим (Duden: 477). Семантичний аналіз лексем «слухати» та «вухо», виконаний нами на матеріалі двн. текстів, дозволяє висловити деякі свої міркування з даного питання.

Вище було зазначено, що в індоєвропейській прамові реконструюється зі значенням «вухо» форма **ōus-*. Однак, як свідчать численні дослідження в галузі діакронії, будь-яка прамова мала не один корінь з певним значенням, а їх могло бути декілька, тому що зазвичай існували діалекти, які і породжували різноманітність форм. З іншого боку, праці В.Г.Таранця, а раніше В.В. Мартинова, Г. Боргстрьома, А.А. Білецького, Л.В. Бондарко показали, що в давнину існували в словах відкриті склади типу CV, тобто голосний був прикритим (Таранець 1981: 61; Мартинов 1968; Borgström 1954; Білецький 1950; Бондарко 1991). Тому, не відкидаючи існування згаданого вище кореня іє. **ōus-*, необхідно допустити наявність його синонімічної форми з початковим приголосним. Про це свідчать окремі індоєвропейські мови, зокрема: двн. *hōra*, в.-луж. *wucho*, н.-луж. *hucho*, перс. *hōš*, алб. *vesh*, що мають значення «вухо» (ЕСУМ: 441). На початку слова представлені приголосні *h-* та *w-*, які могли вийти лише з **h^w-*. Оскільки початок слова історично був в індоєвропейській прамові більш сильним, то в даному випадку можна припустити лабіовелярний **k^w-*, який впевнено реконструюється для системи приголосних мови-основи. Наявність приголосного такої якості підтверджується й етимологією дієслова двн. *hōren*, яке вийшло з кореня, що позначав «вухо». Розщеплення приголосного **k^w-* зазвичай призводило до переходу лабіального призвуку на наступний голосний. Подібні фонетичні зміни відомі в мовах (Семерен'ї 1980: 74; Таранець 1999: 87), в тому числі і в германських. Наприклад, гот. *qiman* «приходить» відповідає в нім. *kommen*. Очевидно, що голосний переднього ряду [i] перейшов у губний заднього ряду [o]. Отже, наш аналіз дозволяє реконструювати для індоєвропейської прамови більш архаїчну форму **k^wes-*, яка розвилась згодом в **ōus-*.

Порівняння реконструйованих форм зі значенням «бачити» та «слухати» дозволяє припустити їх спільні індоєвропейські витоки. Як свідчить двн. матеріал, *sehan* та *hōren* можуть виступати синонімічно. З іншого боку, ці форми мають спільний прако́рнінь у вигляді іє. **k^we-*, який може бути співвіднесений зі спорідненим іє. **k^wa* зі значенням «людина» (Таранець 2004: 143). Останній, як показують дослідження, розвився в **k^wana* «жінка»

та **k^wara* «чоловік». Отже, **k^wa* міг позначати синкретично «людина» і звідси «органи людини»; згідно з діючим у мовах принципом *pars pro toto* корінь **k^wa* став позначати в давнину органи слуху, зору та ін. Сюди можна віднести також найменування нім. *Hand* «рука», *Herz* «серце».

Даний факт підтверджується досить високою частотою реалізації *hören, hoeren* в двн. та свн. текстах у ситуаціях, де як суб'єкт виступає людина (двн. 73%, свн. 96%).

Крім того, слід відзначити реалізацію в двн. та свн. текстах у сполученні з дієсловом *hören* різноманітних лексем, зокрема прислівників, які визначають якість, ступінь, інтенсивність або напрямок дії зазначеного дієслова, а саме: *chiwisso* «точно», *wola* «добре», *lange, war* «далеко», *gahun* «відразу», «зненацька», *gerno* «охоче», *dikke, ofte* «часто», *rehti* «правильно», *nider* «вниз», *oben, obenan* «наверх», *willecliche* «уважно», *fro* «з радістю» та ін.

Мовні факти двн. та свн. періодів свідчать, що під час історичного розвитку мови скорочується вживаність дієслова *hören* в прямих значеннях і розширюються його лексико-семантичні варіанти в переносному значенні, як було зазначено вище.

Висновки

Аналіз текстів двн. та свн. часу існування німецької мови дозволяє припустити, що в основі семантики дієслова *hören* з точки зору давності існування та частоти реалізації знаходиться значення «слухати». Розвиток семантики двн. *hören* йшов у напрямку від конкретного вживання до абстрактного: «сприймати органом слуху» → «слухати» → «слухатися» → «звернути увагу». Однак в основі мотивації форми *hören* знаходиться корінь двн. *ōra, hōra* «вухо». Розглянута семантика двн. *hören* «чути» дозволяє припустити, що його генетичні джерела, які формально виражені іє. **k^we*, мають відношення до поняття «людина»

Матеріал двн. та свн. мови характеризується також великою різноманітністю синонімічних дієслову *hören* лексем, які можуть бути предметом подальшого дослідження.

Список літератури

- Белецкий А.А. Принципы этимологических исследований (на материале греческого языка). К., 1950. 265 с.
- Бондарко Л.В. Основы общей фонетики: Учеб. пособ. для студ. филол. спец. вузов / Л.В.Бондарко, Л.А.Вербицкая, М.В.Гордина; С.- Петербург. ун-т. СПб: Изд-во ун-та, 1991. 150с.
- Васильев Л.М. Семантические классы глаголов чувств, мысли и речи // *Очерки по семантике русского глагола*. Вып. 43. № 16(20). Уфа, 1971. С.38-310.
- Кузнецова Т.В. Семантические особенности глаголов физического восприятия // *Рус. яз. в школе*, 1982, № 4, С.86-88.
- Левина Н.Я. К вопросу о семантической структуре глаголов *to hear* и *to listen* // *Учен. зап. Моск. гос. пед. ун-та, №293. Исследования по английской лексикологии*, 1967, С.20-34.
- Мартынов В.В. Славянская и индоевропейская аккомодация. Минск, 1968. 182с.
- Семереньи О. Введение в сравнительное языкознание: пер. с нем. М., 1980. 407с.
- Таранец В.Г. Походження поняття числа і його мовної реалізації (до витоків індоевропейської прамови). Вид. 2-е, переробл. і доповн. Одеса: АстроПринт, 1999. 112с.
- Таранец В.Г. Энергетическая теория речи. Киев- Одесса: Вища школа, 1981. 149с.
- Таранец В.Г. Арії. Слов'яни. Руси: Походження назв Україна і Русь: Монографія. Оде-

са: ОРІДУ НАДУ, 2004. 296с.

Трубачев О.Н. Этимологические исследования и лексическая семантика // *Принципы и методы семантических исследований*. М., 1976. С.147-179.

Borgström G. Internal reconstruction of Pre-Indo-European wordforms // *Word*, 1954, vol. X, N.2-3, p.275-287.

Список лексикографічних джерел

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови (гол. Ред. О.С.Мельничук). У 7 т. К.: Наукова думка, 1982. Т. 1. 632 с.

Левицкий В.В. Этимологический словарь германских языков. Том 1. Черновцы: Рута, 2000. 222 с.

Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: Пер. с нем. и дополн. О.Н.Трубачева. 2-е изд. В 4-х т. М., 1986. Том 3. 832 с.

Duden - Etymologie. Herkunftswörterbuch Duden der deutschen Sprache. Bd. 7 Mannheim Dudenverlag, 1989. 839 S.

Feist S. Vergleichendes Wörterbuch der gotischen Sprache. 3. Aufl. Leiden, 1939. 710 S.

Kluge Fr. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Berlin-New York, 1989. 822 S.

Paul H. Deutsches Wörterbuch. 8 Aufl. Halle (Saale), 1961. 781 S.

Schützeichel R. Althochdeutsches Wörterbuch. 4., überarb. und erg. Aufl. Tübingen: Niemeyer, 1989. 309 S.

Skeat W. An etymological dictionary of the English language. Oxford, 1983. 780 p.

WW- Wörter und Wendungen. Wörterbuch zum deutschen Sprachgebrauch. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1962. 792 S.

Список використаних давніх текстів

FdL - Frühe deutsche Literatur und lateinische Literatur in Deutschland 800-1150: in 24 Bänden / Hrsg. von W.Haug und B.K.Vollmann. Frankfurt am Main: Deutscher Klassiker Verlag, 1991. Bd. 1. 1593 S.

Gartenaere W. Helmbrecht. Mittelhochdeutscher Text und Übertragung / Hrsg. und übers. von H.Brackert u.a. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1972. 155 S.

References

Beleckij, A.A. (1950). Principy jetimologicheskikh issledovanij (na materiale grecheskogo jazyka). Kyiv.

Bondarko, L.V. (1991). Osnovy obshhej fonetiki: Ucheb. posob. dlja stud. filol. spec. vuzov / L.V.Bondarko, L.A.Verbickaja, M.V.Gordina; S.- Peterburg. un-t. SPb: Izd-vo un-ta.

Vasil'ev, L.M. (1971). Semanticheskie klassy glagolov chuvstv, mysli i rechi. In Oчерки po semantike russkogo glagola. Vyp. 43. № 16(20). Ufa, 38-310.

Kuznecova, T.V. (1982). Semanticheskie osobennosti glagolov fizicheskogo vosprijatija. In Rus. jaz. v shkole, 1982, № 4, 86-88.

Levina, N.Ja. (1967). K voprosu o semanticheskoi strukture glagolov to hear i to listen. In Uchen. zap. Mosk. gos. ped. un-ta, №293. Issledovanija po anglijskoj leksikologii, 20-34.

Martynov, V.V. (1968). Slavjanskaja i indoevropskaja akkomodacija. Minsk.

Semerен'І, O. (1980). Vvedenie v sravnitel'noe jazykoznanie: per. s nem. M.

Taranec, V.G. (1999). Pohodzhennja ponjattja chisla i jogo movnoї realizacii (do vitokiv indoevrops'koї pramovi). Vid. 2-e, pererobl. i dopovn. Odesa: AstroPrint.

Taranec, V.G. (1981). Jenergeticheskaja teorija rechi. Kiev- Odessa: Vishha shkola.

Taranec, V.G. (2004). Arii. Slov'jani. Rusi: Pohodzhennja nazv Ukraїna i Rus': Monografija. Odesa: ORIDU NADU.

Trubachev, O.N. (1976). Jetimologicheskie issledovanija i leksicheskaja semantika. In Principy i metody semanticheskikh issledovanij. M., 147-179.

Borgström, G. (1954). Internal reconstruction of Pre-Indo-European wordforms. In *Word*, vol. X, N.2-3, 275-287.

ESUM – Eтимологічний словник української мови (гол. Ред. O.S.Mel'nichuk). У 7 т. К.: Наукова думка, 1982. Т. 1.

Levickij, V.V. (2000). Jetimologicheskij slovar' germanskikh jazykov. Tom 1. Chernovcy: Ruta/

Fasmer, M. (1986) Jetimologicheskij slovar' russkogo jazyka: Per. s nem. i dopoln.

ДО ЮВІЛЕЮ Т.Д. ВЕРБИЦЬКОЇ

O.N.Trubacheva. 2-e izd. V 4-h t. M. Tom 3.

Duden - Etymologie. Herkunftswörterbuch Duden der deutschen Sprache. (1989) Bd. 7 Mannheim Dudenverlag.

Feist, S. (1939). Vergleichendes Wörterbuch der gotischen Sprache. 3. Aufl. Leiden.

Kluge, Fr. (1989). Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Berlin-New York.

Paul, H. (1961). Deutsches Wörterbuch. 8 Aufl. Halle (Saale).

Schützeichel, R. (1989). Althochdeutsches Wörterbuch. 4., überarb. und erg. Aufl. Tübingen: Niemeyer.

Skeat, W. (1983). An etymological dictionary of the English language. Oxford.

WW- Wörter und Wendungen. Wörterbuch zum deutschen Sprachgebrauch. (1962). Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.

FdL - Frühe deutsche Literatur und lateinische Literatur in Deutschland 800-1150: in 24 Bänden (1991) / Hrsg. von W.Haug und B.K.Vollmann. Frankfurt am Main: Deutscher Klassiker Verlag.

Gartenaere, W. (1972) Helmbrecht. Mittelhochdeutscher Text und Übertragung / Hrsg. und übers. von H.Brackert u.a. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag.

Стаття надійшла до редакції 28.09.2019 року